

Faiq Ələkbəri

AMEA Fəlsəfə
İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

II Yazı

“İslam inqilabı”ndan sonra ilk baş nazir Mehdi Bəzərgan və ilk prezident Bəni Sədrin milli muxtariyyətlə bağlı yumşaq yanaşmaları da heç bir nəticə vermədi. Hətta, “İran İslam” konstitusiyasında dolayısıyla da olsa, milli məsələ ilə bağlı bəzi müddəalar öz əksini tapmışdı ki (məsələn, 15-ci maddəyə görə, fars olmayan digər xalqlar öz dillərində yazmaq, oxumaq, qəzetlər çıxarmaq, kitablar yayınlamaq hüququ əldə etmişdi), həmin maddələr də İran-İraq müharibəsi (1980-1988) əldə bəhanə edilərək quru söz olaraq qaldı. Nəsbli yazır: “İslam Cümhuriyyəti dövlətinin ölkədəki Türklüyə münasibətini prinsip olaraq öncəki Pəhləvi rejiminin politikalarının davamı olduğunu ifadə etməliyə. Teokratik iqtidar da türklərə təbii haqlarını belə verməkdən imtina etdi. Yeni İran Anayasasının ölkədəki qövmlərin və tayfaların birliyi məsələsindəki ehtişamlı vədinə baxmayaraq, İslam Cümhuriyyəti dövründə Pəhləvi dövrünün Türk düşmənliliyi daima gündəmdə olmuş, Türklüyün varlığı İranın bütövlüyü üçün təhlükə olaraq görülmüş, dövlət adamları, ölkənin irqi aydın qəsimi və ayrıca assimilyasiya etdiyi türklər, Türk əhəlisində milli kimliyin formalaşmasına əngəl olmuş, Türk milli hərəkatını acımasızca təqib etmişlər. Anayasasının 15. maddəsində, eyni zamanda da “bütün idarə bölgələrinin haqq və vəzifələri” adlı qanunda öngörülən “yerli dillərin” istifadəsi, bu dillərin yerli idarəetmə qurumlarında istifadə olunması, yerli kulturların araşdırılması və tanıtılması sahəsində öngörülən vədlər kağız üzərində qaldı. İran dövləti son on illər üçün Türklüyün milli yəndən şüurlanması və təşkilatlanmasının qarşısını almağa çalışdı”.

Xomeyni İran-İraq müharibəsi dövründə MXP-dən sonra kommunistlərin Tudə Partiyasının (1983), ən sonda da rəhbərlik etdiyi İslam Cümhuriyyət Partiyasının (1987) fəaliyyətini qadağan etmişdi. Həmin dövrdə “İslam inqilabı”nda da fəal iştirak etmiş, “İslam İnqilabı Şurası”nın üzvü olmuş Seyid Əli Xamenei isə onun sağ əli idi. 1981-1989-cu illərdə iki dəfə İran adlanan ölkənin prezidenti vəzifəsini də icra etmiş Xamenei, 1989-cu ildə Xomeyni öldükdən sonra “İslam İnqilabı Şurası”nın başçısı, ölkənin Ali Rəhbəri vəzifəsinə təyin edildi və hələ də, bu vəzifələrinə davam etməkdədir.

1989-cu ildə Xomeyninin ölümündən sonra, başqa bir türk düşməni Haşimi Rəfsancani İran

İslam Cümhuriyyətinin prezidenti seçildi. A.Qasımlı yazır: “Rəfsancaninin başqanlıqında İranda totalitar bir rejim quruldu və bununla da Türk kimliyi daha da gerilməyə başladı. Türk düşmənciliyini dövlət siyasəti mərhələsinə qaldıran Rəfsancani hökuməti və onun tərəfdarları heç bir əxlaqa sığmayan addımlar atdı. Belə ki, rəsmi şəkildə Azərbaycanla müharibə şəraitində olan Ermənistanə yardım etdi, bəzi mətbu orqanları istisna olmaqla türkçə bütün qəzet və jurnalları bağlatdı. Müharibə dövründə çökmüş Güney Azərbaycan iqtisadiyyatını daha da çökdürdü, xalqı səfalətə sürüklədi. Acınacaqlı haldır ki, bu

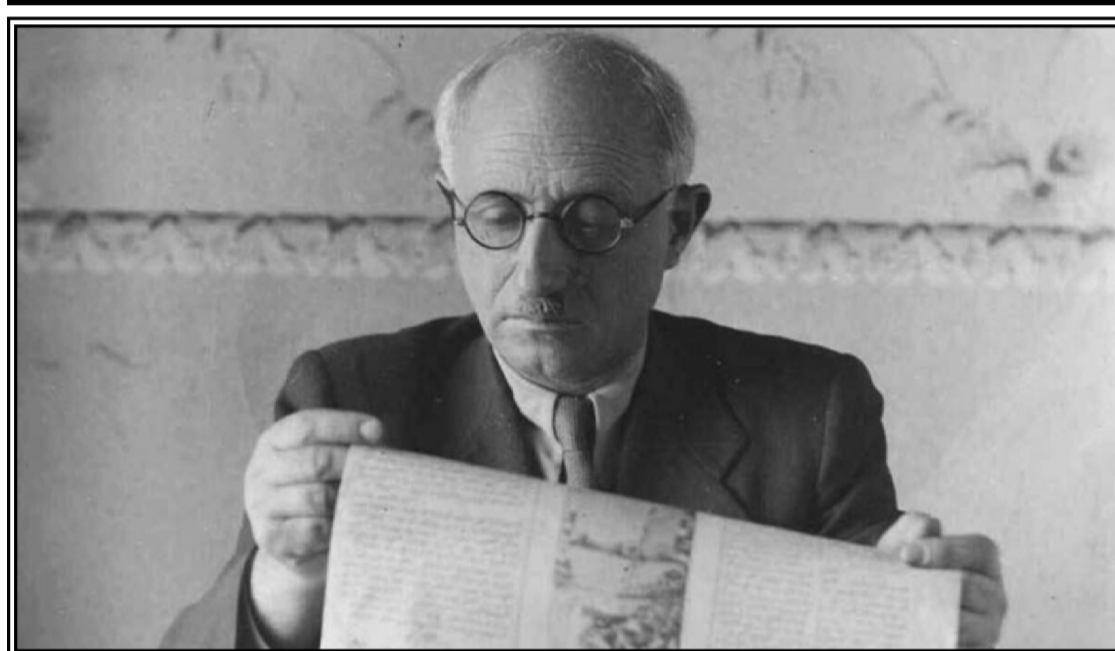
gomonluqlarını bərpa etməyə müvəffəq oldular. Bu işdə onlara əslən türk olan və prezident olmaq istəyən doktor Bənisedr, Baş prokuror olmaq istəyən Hüseyin Müsəvi, din adamları Ayətullah Qazi, Ayətullah Xalxali və başqaları da yardımçı oldular. **«Ağacı içindən qurd yeyər» demiş atalar. Bu «qurdlar» da Ulu Çinar Azərbaycanı içindən yedilər və «haşəratları» Vətənin içinə doldurub onun bütün olan-qalan qanını da sordular. Şəriətmədərini Vətəndən ayırıb məhv etdilər. Yüzlərlə millət və Vətən qeyrəti çəkənləri şəhid etdilər, zindarlarda çürütdülər, ev dustağı etdilər. Vətəndən didərgin saldılar.**

silçiləri digər iki şovinist dalğalardan fərqli olaraq İranda etnik fərqlilikləri qəbul edir və güya bunun dövlət tərəfindən də qəbul edilməsinə çalışırlar. Onlar “İran”da güya həm milli kimliyi və həm də etnik kimliyi qəbul edir və göstərirdilər ki, “İranın milli kimliyi farslar və fars dili çərçivəsində şəkillənməli, etnik kimlik isə yalnız mədəni sahədə qalmalı, heç bir vəchlə siyasi meydana gətirilməməlidir”. A.Qasımlı yazır: “Çox təəccübləndirici haldır ki, onlar İran deyilən mülkətin əsas etnosu hesab olunan 35 milyonluq Azərbaycan türkünə də bu etnik kimliyi daxil edirlər. Bütün bunlara bir demokratiya

rət Şurası tərəfindən təyin edilmişlər. 30 illik hakimiyyətləri dövründə İran hakim dairələri İran Konstitusiyasından sui istifadə edərək ölkəni bütünlüklə İslam dini və hətta şüəlləklə heç bir əlaqəsi olmayan fars şovinizmi ilə idarə etmişlər. Artıq “İran” cəmiyyəti də görür ki, “din siyasətdən ayrı deyil, bizim siyasətimiz dini-mizdir” - deyən bu şovinist İran İslam rejiminin İslam dininə daxil olmayan xüsusi bir siyasətləri var.

12 iyun 2009-cu ildə İran İslam Respublikasında növbəti prezident seçkisi keçirildi. “Vilayəti-Fəqih” və “Şureyi-Nigahban”ın nəzarəti altında keçirilən bu

“Molla”-Ariyançı İran dövrü və Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı

işə vəzifəni milli maraqlardan üstün tutan «sapı özümüzə olan baltalar» daha doğrusu, «içimizdəki şeytanlar» da rəvac verdi və verməkdədir. Belə ki, şah rejimini devirmək üçün Qurani-Kərimin «Biz insanları müxtəlif dillərdə və müxtəlif rənglərdə yaratdıq» ayəsinə söykənərək yola çıxan İslam Cümhuriyyət Partiyası qısa zamandan sonra fars şovinizminə dayanaraq bu müqədd-

Milləti başsız qoydular. Meydanı boş görən fars şovinistləri, şah dövründə olduğu kimi yenə də müqəddəs vətənimizdə at oynatmağa başladılar. Pəhləvilərdən sonra hakimiyyəti ələ keçirən şovinist məzhəbi islamçılar da onlar kimi fars dilini bir məzhəb dili kimi yenə də dövlətin rəsmi dili olaraq saxladılar. Hətta onlar şüəlliyi belə fars məzhəbi kimi təqdim etməyə başladılar. Bütün

donu da geydirməyə çalışaraq milli problemləri arxa plana keçirməyə cəhd edirlər. Arada bəzi kosmetik dəyişikliklərlə millətimizi çaşdırmağa çalışan Xatəmi hökuməti və onların «reformist» düşüncələrinin də iç üzünü tezliklə açıldı və millətimiz bu əcaib və hiyləgər torun nədən ibarət olduğunu anladı. Öncə “reformistlər”lə mühafizəkarların mübarizəsinin “islahatçılar”ın qələbəsi ilə

“seçki”də 12 nəfərdən ibarət Konstitusiyaya Nəzarət Şurası tərəfindən qeydə alınan 4 namizəd iştirak edirdi. Bu seçki dünyada olduğu kimi Quzey Azərbaycanda da diqqət və maraqla izlənilirdi. Çünki bu seçkilərdə İran-İraq müharibəsi dövründə 8 il İran İslam rejiminin baş naziri vəzifəsində çalışan, o zaman prezident olan Seyid Əli Xameneyi ilə davamlı problem yaşayan, baş nazirlikdən çəkildikdən sonra 20 il evdə oturan, əslən Azərbaycanın Xamne şəhərindən olan Azərbaycan Türkü Mirhüseyn Musəvinin prezidentliyə namizədliyi formal da olsa, qeydə alınmışdı.

Aydın Qasımlı yazır ki, Mirhüseyn Musəvi İran İslam Respublikasının tarixində ilk dəfə olaraq həyat yoldaşı ilə birgə 20 gün müddətində çox gərgin keçən təbliğat və təşviqat nəticəsində prezident Əhməd Nejadın daxili və xarici siyasətini kəskin tənqid edərək mövcud iqtidardan bezənlərin və İranda yeni bir dövrün başlanmasına ümid bəsləyənlərin səsini qazanmağa nail olmuşdu. Lakin seçicilərin yarıdan çoxunu təşkil edən Azərbaycan Türklərinin və xeyli miqdarda digər xalqlardan olan gənclərin və xüsusilə qadınların, həmçinin onun mənsub olduğu solçu İslamçıların və onun gələcək hakimiyyətdən yararlanmağa çalışanların səs verdiyi Mirhüseyn Musəvinin səsleri seçki komissiyası tərəfindən Əhməd Nejadın xeyrinə saxtalaşdırılaraq İran xalqlarının iradəsi zorlandı. Seçkilər bitən kimi bütün seçkiyə nəzarəti əlində cəmləşdirən dini lider Əli Xameneyi tələsik şəkildə öz namizədi Əhməd Nejadı “qələbə” münasibətilə təbrik etdi.

Bu seçki “İran” xalqları, xüsusilə bu günə qədər Azərbaycan Milli Hərəkatına biganə yaşayan və irançılıq əhvali-ruhiyyəsi ilə yaşayan bir çox Azərbaycan türkləri üçün yeni bir imtahan oldu. Bu cür düşüncəni soydaşlarımız da gördülər ki, şovinist İran İslam rejimi hətta, ona illərlə sədaqətə xidmət etmiş Mirhüseyn Musəvi kimilərə də etibar etmir. Bu seçki bir daha göstərdi ki, nə qədər ki, Mirhüseyn Musəvi kimilər keçmiş səhvlərindən nəticə çıxarıb Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı ətrafında birləşib bir güc mərkəzinə çevrilməyiblər demokratik mübarizədə heç bir uğur əldə edə bilməyəcəklər.

12 iyun 2009-cu ildə İran İslam Respublikasında növbəti prezident seçkisi keçirildi. “Vilayəti-Fəqih” və “Şureyi-Nigahban”ın nəzarəti altında keçirilən bu “seçki”də 12 nəfərdən ibarət Konstitusiyaya Nəzarət Şurası tərəfindən qeydə alınan 4 namizəd iştirak edirdi. Bu seçki dünyada olduğu kimi Quzey Azərbaycanda da diqqət və maraqla izlənilirdi. Çünki bu seçkilərdə İran-İraq müharibəsi dövründə 8 il İran İslam rejiminin baş naziri vəzifəsində çalışan, o zaman prezident olan Seyid Əli Xameneyi ilə davamlı problem yaşayan, baş nazirlikdən çəkildikdən sonra 20 il evdə oturan, əslən Azərbaycanın Xamne şəhərindən olan Azərbaycan Türkü Mirhüseyn Musəvinin prezidentliyə namizədliyi formal da olsa, qeydə alınmışdı

dəs ayənin də əleyhinə gedərək İranın parçalanma ehtimalını irəli sürdü. Fars şovinizminə dayanıb bu partiyanın yetkililəri ilk olaraq zərbəni onlarla eyni vaxtda yaranmış Müsəlman Xalq Partiyasına, onun lideri Şəriətmədəriyə və ən başlıcası, Azərbaycan türklərinə vurmağa başladılar. Bu məqsədlə onlar «Rəhbərlik parçalanmaz» şüarını irəli sürərək bütün təbliğat məşinlərini işə saldılar və Azərbaycan Türklərinin öndə gedənlərini səhnədən sıxışdırıb çıxarmağa, onun təşkilatını məhv etməyə və öz Fars he-

bunların da nəticəsində fars dili və fars şüə məzhəbi fars kimliyini hakim mövqeyə çıxardı”.

İran İslam Respublikasında 1997-ci ildə Məhəmməd Xatəmi başda olmaqla “reformistlər” adlanan qrupun xalqın iqtidara gəlməsi həm ölkə daxilində, həm də xaricdə İran İslam rejiminin reformalar yolu ilə dəyişəcəyinə bir inam yaratmışdı. Ancaq A.Qasımlı doğru yazır ki, əslində isə Xatəmi də başda olmaqla bu “reformistlər” fars şovinizminin üçüncü dalğasının təmsilçiləri idilər. Bu fars millətçi dalğa tə-

nəticələnməyinə ümid bağlayan daxili və xarici qüvvələrin ümidləri boşa çıxdı. Artıq “reformistlər” də iflasa uğradı və “İran siyasisi sistemi islah edilə bilən bir siyasisi sistem deyil” mövqeyi düşüncələrə hakim kəsildi”.

1979-2009-cu illərdə keçirilən parlament və prezident seçkilərinin hamısı mühafizəkar İran İslam rejiminin nəzarəti altında olduğundan millət vəkilləri və prezident seçilməmiş, Vilayəti-Fəqih və onun tabeliyində olan “Şureyi-Nigahban” və 12 nəfərdən ibarət Konstitusiyaya Nəza-